

Степан БЛІНДЕР

«АКАДЕМІЯ» — «СЕМІНАРІЯ» — «КОЛЕГІУМ»:
ПОЗНАЧЕННЯ ОЛИЦЬКОЇ ШКОЛИ
СУЧАСНИКАМИ (1630–1670-Х РР.)

Олицький колегіум як проект освітньої інституції, започаткованої у 1631р. тестаментом олицького препозита-інфулата Францишека Ксаверія Заєрського, потребував відповідного термінологічного позначення, яке би не лише відображало «об'єктивний» статус навчального закладу, а й вписувало його в тогочасний освітній контекст. Поза тим, оскільки навчальні осередки в річпосполитських містах займали помітне місце в міському просторі, похідним від типу навчального закладу терміном називали вулиці, на яких вони знаходилися. Тим часом джерела впродовж першого півстоліття існування школи фіксують у край строкате її іменування, що провокує питання ширшого характеру — як сучасники сприймали/розуміли завдання олицької інституції. Відтак, мета цієї статті показати, з одного боку, як називали школу (а отже, й моделювали її навчальний статус) на офіційному рівні, а з іншого — яких форм це набувало у публічній риторичі.

Варто почати з того, що на певну невизначеність можна натрапити уже в тестаменті Францишека Заєрського 1631 року, де заповідач уживає низку взаємозамінних понять на позначення школи в Олиці: «Seminarium», «Collegium», «Collegium Clericorum», «Collegium seu Seminarium» та «Collegium Seminaristarum». Терміни «Seminarium» чи «Collegium» пояснення не потребують, адже їх як синоніми використовує відповідний канон XXIII се-

сії Тридентського собору про створення семінарій у центрах дієцезій¹. Натомість ретельнішої уваги вимагає поняття «*Collegium Clericorum*». Заповідаючи на потреби школи села Лудин та половину Амбукова в Володимирському повіті, Заєрський зазначає, аби прибутки з них ішли на утримання осіб, що навчатимуться у «*Collegium Clericorum*» за статутом і правилами Сандомирської семінарії². Хоча Сандомирська семінарія, організацією якої власне в цей час займався сандомирський канонік Миколай Леопольдович, почала діяти за чотири роки після смерті Заєрського (+ 1631), спроби її закладення сягають принаймні 1630 року. На це вказує лист польського провінціала Каспера Дружбицького до генерала Товариства Ісуса Матео Вітелескі, в якому провінціал просив про затвердження фундації «*kolegium kleryków*» і про те, аби Вітелескі поклопотався щодо її апробації Папою³. Немає сумніву, що Заєрський знав особисто сандомирського каноніка, адже, по-перше, він сам наприкінці XVI ст. навчався у якійсь із сандомирських шкіл, а по-друге, принаймні із 1617 року був сандомирським архидияконом⁴, тобто за означенням контактував із Сандомирською капітулою.

Сказане дозволяє припускати, що поняття «*Collegium Clericorum*» як дослівно тотожне сандомирському «*kolegium kleryków*», було, найімовірніше, запозичене Заєрським із проекту семінарії у Сандомирі. До речі, тамтешні єзуїти теж називали її «*Collegium Clericorum*», причому різко відокремлювали це від поняття «*Seminarium*»: «*Nos Collegium clericorum non appellabitur*

---

¹ Див.: *Dokumenty Soborów Powszechnych. Tekst łaciński i polski*, układ i opracowanie ks. Arkadiusz Baron, ks. Henryk Pietras, Kraków: Wydawnictwo WAM, 2005, IV, S. 705–713.

² ЦДІАУК, ф. 1237, оп. 1, спр. 5, арк. 144 зв.

³ Ks. Ludwik Piechnik, *Seminarium diecezjalne w Sandomierzu (1635–1773)*, «*Studia Theologica Varsaviensia*», 34 (8), 1970, S. 169.

⁴ Степан Бліндер, *Францишек Ксаверій Заєрський — фундатор Олицького колегіуму*, в: *Феномен мультикультурності в історії України і Польщі*, ред. С. Серяков, Харків: Колегіум, 2016, с. 124.

Seminarium [...]»⁵. За припущенням о. Людвіка Пехніка, термін «Seminarium» тоді сприймали суголосно з ухвалами Тридентського собору — як назву навчального закладу, за означенням підпорядкованого місцевим єпископам⁶. Замінюючи його «нейтральнішим» окресленням «Collegium Clericorum», єзуїти вже на поняттєвому рівні виводили навчальний заклад з-під єпископської юрисдикції. Миколай Леопольдович дещо пізніше в «апології» проекту єзуїтів ще й «уточнює» зміст поняття: він називає себе «fundator Collegii Clericorum Secularium Sandomiriae»⁷.

Францишек Заерський, як видається, міг використати запропоновану сандомирськими єзуїтами термінологічну стратегію для того, аби обґрунтувати патронат світської особи, власника Олики Альбрехта-Станіслава Радзивілла, над Олицьким навчальним закладом. Не згадавши в заповіті жодним словом про право луцького єпископа на юрисдикцію над семінарією, Заерський лише узагальнено зауважує, що керування школою має відбуватися згідно з канонічним правом так, як про це написано у відповідній ухвалі Тридентського собору⁸. Натомість набагато більше уваги він присвячує формам патронату князя Радзивіла, зокрема:

- 1) обирати і затверджувати кліриків для колегіуму як зі складу Олицької капітули, так і з-поміж інших духовних осіб;
- 2) шукати осіб, які би займалися управлінням господарства колегіуму; брати на себе управління, якщо відповідної особи знайти не вдавалося;
- 3) захищати колегіум від загроз⁹;

Відтак, схоже, ужитий Заерським термін «Collegium Clericorum» в олицьких реаліях носив радше юрисдикційний характер, підкрес-

⁵ Ks. Ludwik Piechnik, *Seminarium diecezjalne w Sandomierzu*, S. 226.

⁶ Ibidem, S. 170.

⁷ Ibidem, S. 228.

⁸ ЦДАУК, ф. 1237, оп. 1, спр. 5, арк. 144 зв. — 145.

⁹ ЦДАУК, ф. 1237, оп. 1, спр. 5, арк. 145–146.

люючи першість в управлінні школою не луцького єпископа, а князя Радзивілла. Принагідно підкреслю, що луцький єпископ Ахаций Гроховський у своїй апробації заповіту Францишека Заєрського (січень 1632 р.) називає задуманий навчальний заклад «*Seminarium*»¹⁰, тобто сприймає проект Заєрського крізь призму ухвал Тридентського собору, а отже, бачить себе в ролі зверхника школи.

Утім, сам Францишек Заєрський не був «термінологічно послідовним», бо поруч зі згаданим «*Collegium Clericorum*» у заповіті натрапляємо й на поняття «*Collegium seu Seminarium*» («колегіум або семінарія») і «*Collegium Seminaristarum*» («колегіум семінаристів»)». Таку «плутанину», не виключено, можна пояснити тим, що він сам не до кінця уявляв, як виглядатиме задуманий ним навчальний заклад. Як і в Сандомирі, де одночасно з семінарією діяв єзуїтський колегіум та перенесена з Любліна у 1616 р. «семінарія для наших» («*seminarium nostrorum*»), тобто членів Товариства Ісуса, які після закінчення новіціату повторювали програму вищих класів та навчалися провадженню лекцій і технікам виховання учнів¹², в Олиці, на час складення заповіту, вже існувала соборна школа. Перша згадка про неї сягає 22 червня 1580 р., коли Станіслав «Побожний» Радзивілл, серед іншого, збільшив платню плебану і наказав утримувати бакалавра¹³. У фундації Олицького костелу під 1588 р. прямої вказівки на школу нема, натомість є згадка про «*młodzieża do swiczenia dziatek, godnego uczonego u pilnego*»¹⁴. У повторній фундації під 1593 р. уже чітко фіксується «*scholae rector*»¹⁵, а в фундації 1596 р. навчальний заклад позначено цілою низкою

¹⁰ Там само, арк. 150.

¹¹ Там само, арк. 144 зв., 145 зв., 146.

¹² Ks. Ludwik Piechnik, *Seminarium diecezjalne w Sandomierzu*, S. 163–164.

¹³ Henryk Lulewicz, *Radziwiłł Stanisław h. Trąby (1559–1599)*, w: *Polski Słownik Biograficzny*, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Lódź: Zakład Narodowy Imienia Ossolińskich Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1987, XXX, 125, S. 366.

¹⁴ ЦДАУК, ф. 1237, оп. 1, спр. 5, арк. 60 зв.

¹⁵ Там само, арк. 48.

словесних варіацій¹⁶. Саме ця школа згадується і в акті затвердження Олицької капітули (грудень 1631 р.) луцьким єпископом Ахацієм Гроховським (Альбрехт Радзивілл підписав цей акт 15 січня 1632 р.)¹⁷. Це дозволяє припускати, що Заєрський не визначився з тим, що робити із кафедральною школою: чи розбудувати її до семінарії (і тоді слід називати «*Collegium seu Seminarium*»), чи перетворити на структурну частину семінарії як окремої інституції («*Collegium Seminaristarum*»). Зрештою, причиною термінологічних «суперечностей» могло бути й те, що Заєрський на час складення заповіту уже був при смерті, а наступного дня після його підписання помер.

Так чи інакше, але призначивши виконавцем свого заповіту Альбрехта Станіслава Радзивілла, Заєрський заклав для князя «простір маневру», що й дозволило Радзивіллу створити такий навчальний заклад, який був би корисним не лише для зміцнення Церкви, а й для забезпечення Олицької ординації освіченими кадрами. Скажімо, у червні 1634 р. Радзивілл у своєму щоденнику називає освітній осередок, що його належало заснувати, «*seminarium duchownu*» (в оригіналі — «*Seminarium*»), але відразу після цього додає, що в день Св. Йоана Хрестителя було відкрито «*szkoły*» («*scholae*»). Оскільки відпочатково князь передбачав запросити до викладання у школі професорів Ягелонського університету¹⁸, то не виключено, що це поняття він вживає за краківськими практиками, де система філіальних шкіл університету активно розвивалася ще з 1588 р. Для прикладу, в академічній колонії, що згодом носила ім'я найбільшого її благодійника Бартоломея Новодворського, діяло три класи, які називалися «*coloniae*» або «*scholae*» (у множині): граматики, логіки чи діалектики та риторики («*scholae privatae*», або «*scholae*

¹⁶ Там само, арк. 6 зв., 7, 9 зв., 10, 11–12.

¹⁷ Волинський краєзнавчий музей (далі — ВКМ), ф. «Книги, документи, фото» (далі — КДФ), інв. № 1262, арк. 4, 5 зв.

¹⁸ Albrecht Stanisław Radziwiłł, *Pamiętnik o dziejach w Polsce*, опр. Adam Przyboś, Roman Zelewski, Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, 1980, I, S. 381.

seu coloniae privatae»¹⁹). Отож, пишучи у щоденнику про «szkoły», Радзивілл міг мати на увазі класи, аналогічні класам академічних філій Краківського університету. Опосередковано на таке запозичення вказує те, що серед студентів Олицької школи, підписаних під віршами жалобного панегірика «Supremus Honor...» (1637 р.) на смерть дружини Альбрехта Радзивілла Регіни Ейзенрайх, фігурують вихідці із відомих волинських шляхетських родів (як от Бокії, Яловицькі, Пузини тощо²⁰), які вже мали би прослухати поетику чи риторіку. Номенклатура прізвищ виразно натякає на те, що принаймні до 1637 року Олицький колегіум міг бути своєрідною «придворною» школою, де отримували освіту діти прислуги та клієнтів князя Радзивілла. На це вказує і те, що в підписаній 1637 р. у селі Лудин «транзакції» між професорами Замойської академії і князем Радзивіллою про «підпорядкування» школи Академії, Олицький навчальний заклад названо «Collegium Olucense»²¹, причому без жодної згадки про семінарські класи.

Натомість фундаційний статут навчального закладу, затверджений у Варшаві в квітні 1638 р., вже пропонує доповнений варіант термінологічної ідентифікації — «Collegium et Seminarium Olucense»²². Згідно з цим статутом, окрім чотирьох професорів, що викладатимуть у «семінарії», в окремій «prima rudimenta scholis» мали навчати «рудиментам», які знадобляться для подальших студій²³. При цьому сеймова апробація жодним чином не згадує про «семінарію», надалі іменуючи Олицьку школу «Collegium»²⁴, що й

¹⁹ Jan Krukowski, *Szkolnictwo parafialne Krakowa w XVII wieku*, Kraków: Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej, 2001, S. 25.

²⁰ *Bibliografia Polska*, wyd. S. Estreicher, Kraków: Czcionkami drukarni Uniwersytetu Jagiellońskiego, 1915, XXVI, S. 106.

²¹ Jan Wadowski, *Wiadomość o profesorach Akademii Zamojskiej*, Warszawa: Gazeta Rolnicza, 1899–1900, S. 114.

²² ВКМ, ф. КДФ, інв. № 3767, арк. 1–2 зв.

²³ ВКМ, ф. КДФ, інв. № 3767, арк. 1 зв.

²⁴ *Volumina legum*, Petersburg: Nakładem i drukiem Jozafata Ohryzki, 1859, III, S. 461.

не дивно — цей термін у фундаційному акті вільно співіснує із терміном «Collegium et Seminarium». «Подвійне» іменування школи в статуті натякає на можливу закулісну причетність до справи луцького єпископа, який десь між 1637 — початком 1638 року «згадав» про те, що в заповіті Заєрського йшлося про семінарію. Висвячений нещодавно на луцький єпископський стіл, ентузіаст Анджей Гембіцький міг всерйоз взятися за реалізацію ухвали Тридентського собору про семінарії, тим більше, що це дозволяли зробити кошти, записані Францишеком Заєрським на створення школи. Фундаційний акт 1638 р. про втручання єпископа прямо не згадує, але немає жодного сумніву, що в єпископській консисторії про заповіт Заєрського пам'ятали²⁵. Появу в статуті 1638 р. приставки «Seminarium», як видається, можна пояснити певним «компромісом» між Альбрехтом Радзивіллою та Анджеєм Гембіцьким щодо права юрисдикції над школою. Не виключено, що сторони взорувалися на практики єзуїтського шкільництва, де в колегіях Товариства Ісуса клірики здобували освіту разом із т. зв. «екстернами» — світськими юнаками²⁶.

Сказане дозволяє пояснити, чому луцький єпископ видав апробаційний акт не в 1634 р., коли Олицький колегіум почав реально діяти, а лише в 1639 р., після затвердження прийнятного для Церкви статусу навчального закладу. Про компроміс свідчить і термінологія, якою послуговується Анджей Гембіцький у двох апробаційних актах від 26 березня 1639 р.: для Олицької капітули та для Олицького колегіуму. Якщо апробація Олицької капітули лише обережно фіксує новацію, згадуючи про школу в контексті ієрархії каноніків Олицької капітули

²⁵ Наприкінці акту про заповіт згадано так: «Testamenti praefati Reuerendissimi olim Dñi Francisci Zaierski competentis firma, rata validaque in perpetuum esse ac fore uolumus disponimus et ordinamus, tum vero quantum quidem ad Jus Canonicum a Rndmo Dno Loci Ordinario Luceoriensi, tanquam Dioecesis suae totique Ecclesiae Dei summo opere utilia, auctoritate sua ordinaria confirmari, erigi, concedi et approbari humiliter postulamus»: ВКМ, ф. КДФ, інв. № 3767, арк. 2 зв.

²⁶ Тетяна Шевченко. *Єзуїтське шкільництво на українських землях останньої чверті XVI — середини XVII ст.*, Львів: «Свічадо», 2005, С. 46.

в статках (« [...] septimum Magister Artium in Collegio Academico Canonicus, octauum eiusdem Collegii Academici Oeconomus Canonicus [курсиви мої — С. Б.] »)²⁷, то апробація Олицького колегіуму прямо називає школу «подвійним іменем» «Collegium Academicum, et Seminarium [Olycense] »²⁸.

В «офіційній» єпископській документації, попри певні модифікації, розбіжність іменувань збереглася принаймні до початку 1670-х рр. Для прикладу, в акті візитації Олицької капітули 1641 р. згадується термін «fundatione Zaiersciana», але, схоже, йдеться про іменні прелатури на честь Францишека Заєрського при капітулі²⁹, натомість в пунктах про обов'язки схоластика Олицька школа іменується як «Seminarium»³⁰. Значно пізніше, у 1668 р., луцький єпископ Томаш Леженський називає схоластика Криштофа Сидецького «Director Collegii Olycen[sis] »³¹, а на пряму контамінацію термінів натрапляємо в «Decretum reformationis exterioris in Ecclesia Collegiata Olicensi» від 1670 р. У восьмому пункті цього документа Олицьку школу названо «Seminarium» та підкреслено релігійне завдання навчального закладу, натомість дев'ятий пункт, про засади відбору професорів, починається зі слів «In Academia ... »:

*Всім. Окраси цієї церкви, серед іншого, постали коштом вельмишановного і велебного покійного Заєрського при заснуванні **семінарії** для підготовки*

---

²⁷ «Vt locu[s] stallum vocem, in Capitulo eo qui sequitur ordine Prælati et Canonici possideant. Primum post Præpositum Custos, deinde Cantor, tertium Scholastic[us], quartum Concionator Theologus, quintum Prouisor Hospitalis Canonicus, sextum Canonicus Pænitentiaris, septimum Magister Artium in Collegio Academico Canonicus, octauum eiusdem Collegii Academici Oeconomus Canonicus. Quos omnes ac eorum quemlibet Prælatorum et Canonicorum, aliarum omnium Collegiatarum Eccliarum Prælati et Canonicis ipsorum[ue] prærogatiuis omnino æquales ac æqualiter in suis iuribus conseruandos dicimus et declaramus»: ВКМ, ф. КДФ, інв. № 24 (204), арк. 3 зв.

²⁸ Там само, ф. КДФ, інв. № 3720, арк. 1.

²⁹ ЦДАУК, ф. 1237, оп. 1, спр. 5, арк. 152.

³⁰ Там само, арк. 153 зв.

³¹ Там само, арк. 55 зв.

кліриків та встановленої для цієї мети певної фундації і винагороди для утримання восьми семінаристів, їх мешкання, одягання та навчання передбачених казусів сумління. Бажаючи як раніше зберігати цю суму на корисну справу в її цілості, постановляємо, щоб згадані семінаристи залишалися й наставлялися [й надалі] в казусах сумління, контраверсіях віри і обрядах, а також у Григоріанському співі та приймалися тільки з-поміж алумнів цієї дієцезії. До пильнування цієї справи уповноважується олицький кантор велебний [Себастьян] Фриєвич.

Дев'ять. **В академії** мають керувати професори для навчання молоді, мужі чесні, поважні та взірцеві, в освіті та звичаях випробувані й визнані, згідно з похвальними звичаями **інших академії** обрані й визначені [виділення мої — С. Б.]³².

«Академічне» іменування значно підносило престиж навчального закладу в цілому, і власне воно надалі відобразилося у повсякденній і публічній риториках про школу, що її доповнювали певні традиції іменування, зіперті на ренесансне уявлення про мету і завдання навчального закладу. Термін «Академія» пасував до них якнайкраще, і саме так, зокрема, пише про Олицьку школу Шимон Старовольський у своїх географічних описах 1652 р. «Polonia nunc denuo recognita et aucta», де Олицький осередок постає як «Academia bonarum artium»:

³² Octauo. Inter certa istius Ecclesia [e] ornamenta extant sumptibus Perilris et Rndm[i] olim Zaierski erectu pro informandis Clericis Seminarium et ad eu [m] finem Fundatio certa pro Seminaristis numero octo alendis et habitationibq victu et amictu atq profession[e] ad prelegendos casus constientiae salaria id est provisa. Volentes tam prius ac summam per opus utile in sua extinere integrit[a]te, decernimus, ut iidem Seminaristae retineant in casibus Conscientiae et Controversi[i]s fidei ac ceremoniis tum et Cantu Gregoriano instrigantur et non nisi Diaecesis istius in Alumnos recipiantur. Cuius rei attendere Adm Rndus Fryiewicz cantor Olicen deputatur.

Nono. In Academia Professores ad erudiendam inventutem viri probi, graves et exemplares praeficientur, et in scholis aut mores approbati et usitati, iuxta Audabiles aliarum Academiarum cosvetudines explicent et p [rae] lega [n] tur: ЦДІАУК, ф. 1237, оп. 1, спр. 5, арк. 64 зв. — 65.

«[Альбрехт] Станіслав Радзивілл, великий литовський канцлер, у цьому ж воєводстві [Волинському — С. Б.] додав у наш час своє знамените місто Олику з добре укріпленою фортецею і прекрасну колегіату з чудовим золотим начинням, а також Академію добрих мистецтв³³».

У цьому уривкові варто детальніше зупинитися на згадці про «добрі мистецтва», що в назвах тогочасних навчальних закладів відсилало радше до школи середнього рівня, ніж до «академії», де культивували «вищі науки» — філософію і теологію. Як видається, Старовольський, скоріш за все, просто не знав про статус навчального закладу в Олиці, бо, приміром, згадуючи аналогічну школу єзуїтів у Луцьку, він впевнено називає її «колегіумом» («Societatis Iesu Collegium Clericorum pro studiosis»³⁴). Відтак, евфемізм «академія» стосовно Олики є радше панегіричним уклоном у бік могутнього олицького ордината Радзивілла, який так чудово розбудував своє «знамените місто Олику».

Утім, у написаній пізніше книзі «Monumenta Sarmatarum beatae aeternitati» канонік Старовольський точніший, бо послуговується «авторитетними» джерелами. Описуючи освячення Олицького костелу Св. Трійці та інші супровідні церковні урочистості серпня 1640 р., Старовольський зауважує, що в них брали участь викладачі колегіуму, названого тут «*Academia et Seminarium Olycen[se]*»³⁵. Нагадаю, що фундаційний статут 1638 р. окреслював навчальний заклад як «*Collegium et Seminarium Olicen[se]*». Проте для Старовольського цей навчальний заклад аж ніяк не асоціюється із членами капітули, адже схоластика і каноніка-професора він приписує як приналежних

³³ «[Albrechtus] Stanislaus Radiuillus, Cancellarius Lituaniae Supremus, in eadem satrapia ciuitatem suam Olikam arce munitissima, atque elegantissima Ecclesia Collegiata suppellectili aurea celeberrima, & Academia Bonarum artium [курсив мій — С. Б.] illustrem nostra aetate admodum redidit». Цит. за: Simonis Starovolsci, *Polonia nunc denuo recognita et aucta*, Dantisci: Sumptibus Georgii Forsteri, MDCLII, P. 141.

³⁴ Simonis Starovolsci, *Polonia*, P. 139.

³⁵ Simonis Starovolsci, *Monumenta Sarmatarum, beatae aeternitati adscriptorum*, Cracoviae: in Officina Viduae et Haeredum Francisci Caesarij, 1655, P. 524.

до капітули («Cum Capituli protunc Olycen: Prelatorum. [...] Dñi Andreæ Suchinski Scholastici J. V. D., [...] Ioannis Bitomski Artium & Philosophiæ Doctoris Canonicorum [...]»³⁶). Натомість викладачі «добрих мистецтв», тобто граматики, аналогії та поезики в тексті Старовольського — це винятково світські особи («Professorum item Academiae et Seminarii Olycen: Dño Georgij Brzozouicki, Martini Bielec, Iacobi Lang Vaccalaureorum [...]»³⁷). В іншому фрагменті Старовольський перераховує всіх згаданих вище професорів, але додає до них ще й каноніка-професора Яна Битомського — професора риторики³⁸. Відтак, термін «Academia» у вживанні Старовольського — це синонім до ужитого Анджеєм Гембіцьким поняття «Collegium Academicum», тобто школа, де викладаються «studia humanitatis».

За таким представленням поняття «академія» добре вчувається мода на античність, адже саме так ще в ренесансній Італії, наслідуючи «академію Платона», стали називати себе неформальні вчені гуртки³⁹, а з плином часу слово «академія» прижилося як іменування *studium generale* (тобто університетів) середземноморських країн та навіть відносно молодих навчальних закладів німецьких князівств і Скандинавії⁴⁰. При цьому йшлося не про учбовий рівень навчального закладу, а радше про «соціокультурний» — у дусі ренесансних уявлень про «академію» як спільноту людей, що студуюють і викладають «studia humanitatis». Пієтет Старовольського перед такого роду студіями фіксують й інші його твори, зокрема панегірик «Laudatio Almae Academiae Cracoviensis», написаний 1639 р. на оборону

³⁶ Ibidem, P. 523.

³⁷ Ibidem, P. 524.

³⁸ Ibidem, P. 525.

³⁹ Див.: Włodzimierz Olszaniec. *Czy istniała Akademia Platońska we Florencji?*, «Odrodzenie i Reformacja w Polsce», LII, 2008, S. 199–209.

⁴⁰ Willem Frijhoff. *What was the university in the early modern period?*, in: *A History of the University in Europe*, ed. H. de Ridder-Symoens, Cambridge University Press, 2003, II, P. 46–47, 49.

своєї Alma Mater від зазіхань єзуїтів. За влучним спостереженням Джованні Броджі-Беркофф, Старовольський, згадуючи відомих теологів Краківської академії, підкреслює не лише їхнє блискуче знання богослов'я, а й володіння (часто першочергове) різними «artes» і дисциплінами «humaniores»⁴¹.

Окремого обговорення вимагає іменування Олицької школи «академією» в Замойському університеті, адже таке теж час від часу траплялося. На жаль, детально пояснити, чому «справжня» Академія поширювала цю назву й на свою колонію, за браком відповідних джерел поки що неможливо. Схоже, що це спиралося як на уявлення про академічний простір Замойської академії, обсаджений в Олиці її членами, так і на характер дисциплін, що вони їх там викладали. Замойська академія, забезпечуючи свою колонію викладацькими кадрами, найімовірніше, сприймала Олицьку школу як частину власного академічного «тіла», отож поширювала на неї своє іменування — «академія». З іншого боку, в Олиці, відповідно до візитаційного акту 1645 р., мали вивчати предмети академічного рівня: філософію (реалізувалася скоріш за все на рівні викладання логіки) та канонічне право (в перший рік вивчали власне канонічне право, на другий — «декалог», на третій — сакраментологію)⁴². За набором згаданих дисциплін Олицький колегіум, як і т. зв. Хелмінська «академія», видається аналогом до академічної гімназії («studium particulare»), де, окрім «семи вільних мистецтв», подеколи викладали філософію та право⁴³. За спостереженням Зиґмунта Руги та Яна Рися, деякі академічні колонії Краківського університету називалися «академіями» саме тоді, коли йшлося про надбудову із

⁴¹ Giovanna Brogi Bercoff. «Polonia culta»: Szymon Starowolski i nowy wizerunek narodu, «Pamiętnik Literacki: czasopismo kwartalne poświęcone historii i krytyce literatury polskiej», 2 (78), 1987, S. 20.

⁴² Jan Kochanowski, *Dzieje Akademii Zamojskiej (1595–1784)*, Kraków, 1899–1900, s. 106.

⁴³ Ks. Wiktor Prądzyński C. M. *Tzw. Akademia Chelmińska w latach 1680–1818*, Kraków: Instytut Wydawniczy Księży Misjonarzy, 1960, S. 190.

таких академічних курсів, як от: «академія» Любранського в Познані та школа у Львові, а у XVIII ст. — колегіум у Бялій Підляській, де, окрім курсів рівня *humaniora*, викладали право та теологію⁴⁴.

Відтак, не дивно, що пункт візитаційного акту Олицького колегіуму 1645 р., який стосувався рекомендацій щодо викладання, мав назву «*Ordinatio studiorum pro Academia Olucensi*»⁴⁵. Цей аспект добре ілюструє панегірик Яна Битомського «*Idea Ecclesiae Catholicae ...*» (1640 р.), в якому автор називає себе магістром мистецтв, доктором філософії і професором риторики та каноніком «*in Academia Olucensi*». На відміну від Старовольського, який сприймав «академію» через призму ренесансних «*studia humanitatis*», Ян Битомський, як член корпоративної спільноти Замойської академії, розуміє це поняття ширше. Разом з «мистецтвами» він вкладає у цей термін ще й «дисципліни», тобто ті предмети, які виходили за рамки класичного Цицеронівського вивчення граматики, поезики, риторики й філософії⁴⁶.

Що ж до повсякденної риторики професорів Замойської академії, то в ній набагато популярнішим на позначення Олицької школи було окреслення не «академія», а «колегіум». По-перше, це слово точніше передавало рівень світського відгалуження студій в Олиці,

⁴⁴ Jan Rys, Zygmunt Ruta. *Kolonia akademicka i szkoła podwydziałowa w Białej Podlaskiej w XVIII wieku* «Rocznik Naukowo-Dydaktyczny. Prace z Historii Oświaty i Wychowania», 3 (153), 1993, S. 59, 77.

⁴⁵ Jan Kochanowski. *Dzieje Akademii Zamojskiej*, S. 106.

⁴⁶ «*Studium disciplinarum et artium in Academiis* [курсив мій — С. Б.], et totius orbis gymnasiis literarum varii generis, disparis vitae, non eoru [n] dem morum, impari regionis Doctores idem profitentur, et ob doctrinarum societatem eadem quasi cognatione inter se continent»: Jan Bytomski, *Idea Ecclesiae Catholicae in solenni encaeniorum apparatu quem Illustrissimus princeps Albertus Stanislaus Radziwił S. R., I. P. dux in Oliva [et] Nieszwiez [...] in Basilicae Collegiatae Olucensis sumptuose erectae [...] dedicatione VII. Kalend. Septemb. Anno Domini 1640 publica omnium laetitia instruxit, Zamoscii, MDCXL*, p. [27] (нумерація умовна від тигульної сторінки); *Bibliografia Staropolska*, przez K. Estreichera, Kraków: Czcionkami drukarni Uniwersytetu Jagiellońskiego, 1894, XIII, S. 489.

а по-друге, підкреслювало відсепарованість цих студій від семінарії, що було спеціально застережено в фундаційному статуті 1638 р. стосовно осіб, які мають вивчати «рудименти» в окремих школах («*qui prima rudimenta scholis separatis doceant*»⁴⁷). Ще «точнішею» назвою Олицької школи служило словосполучення «академічний колегіум», яке маркувало підпорядкованість Олицького закладу Замойській академії.

Перші ранні згадки такого іменування знаходимо вже в згадуваному вище панегірику «*Supremus Honor...*» (1637 р.), укладеному, як тут сказано, «*a Nobili Iuventute Collegii Academici Olicensis*»⁴⁸. У панегірику Яна Битомського 1638 р. на честь луцького єпископа Анджея Гембицького «*Concentus virtutum et meritorum...*» автор теж називає себе професором вимови («елоквенції») в «*Collegio Academico Olicensi*»⁴⁹. Саме такі поняття використовує і «прозаїчний» Василь Рудомич у своєму щоденнику наприкінці 1650-х — упродовж 1660-х рр. Для нього Олицька школа — це «*kolonia akademicka*», «*kolegium akademicki w Olyse*» чи просто «*kolegium olyski*»⁵⁰. Найчастіше за цим визначенням можемо вгадувати, що Рудомичу йшлося про кадрову підпорядкованість Олицької школи Замойській академії, котра мала дбати про належний «порядок» в Олиці. Так, 8 червня 1658 р. він записує, що залагодив під час візитації якісь сварки в «академічній колонії»⁵¹; 21 липня 1664 р.,

⁴⁷ ВКМ, ф. КДФ, інв. № 3767, арк. 1 зв.

⁴⁸ *Bibliografia Polska*, XXVI, s. 105; Jan Kochanowski, *Dzieje Akademii Zamojskiej*. — S. XIV.

⁴⁹ *Bibliografia Staropolska*, XIII, S. 489.

⁵⁰ Bazyli Rudomicz, *Efemeros, czyli diariusz prywatny pisany w Zamościu w latach 1656–1672*, opr. W. Froch, M. L. Klementowski, Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 2002, I, s. 86, 224, 352. Bazyli Rudomicz, *Efemeros, czyli diariusz prywatny pisany w Zamościu w latach 1656–1672*, opr. W. Froch, M. L. Klementowski, Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 2002, II, S. 70–71, 73, 114, 133, 149, 211, 287, 290, 337, 339, 348.

⁵¹ Bazyli Rudomicz, *Efemeros, czyli diariusz prywatny*, I, S. 86.

що надзвичайна академічна конвокація радилася щодо негараздів в «академічній колонії»⁵²; 16 березня 1666 р. — що Ян Глінецький і Ян Богуш були вислані як професори в «академічний колегіум в Олиці»⁵³. Ці словесні конструкти підкреслюють, що в уявленні Рудомича Олицька школа була частиною академічного «тіла» Замоїського університету.

Очевидно, піететом перед «високими науками» можна пояснити й той факт, що пересічні мешканці Волині теж іменували Олицький колегіум «академією», причому зазвичай без розрізнення «гуманістичних» класів і семінарії. Так, ігумен Луцького братського Хрестовоздвиженського монастиря Леонтій (Шицик-Залеський) скаржився до гродського суду 1644 р. на королівського секретаря Яна Древинського за те, що той передав «академії Ольцької» подаровані братству його батьком Лаврентієм Древинським дві тисячі триста тридцять три зл.⁵⁴. Актові книги Олицького магістрату фіксують масове вживання цього терміна, принаймні із 1643 р. Для прикладу, в привілеї від липня 1643 р., наданого Альбрехтом-Станіславом Радзивіллою Мартинові Більцеві на звільнення від міських податків, останній фігурує як «professor Akademiey w mieście naszym Ołuskim»⁵⁵. Як міський присяглий писар, Білець у трохи пізнішому записі про купівлю землі схоластиком Шимоном Сухинським для Олицького колегіуму називає останнього «Collegii Academici Zaiersciani Director»⁵⁶. Свою роль у розповсюдженні такого іме-

⁵² Ibidem, S. 352.

⁵³ Ibidem, II, S. 73.

⁵⁴ ЦДАУК, ф. 25, оп. 1, спр. 159, арк. 585 і зв. Див. також цей документ: *Архів Української Церкви: Історія Луцького братства і братського монастиря 1617–1833 років*, упор. М. В. Довбищенко, Луцьк: Видавництво «Терези», 2 (1), С. 233–234. На нього звернув увагу також Сергій Горін: Сергій Горін, *Монастирі Луцько-Острозької єпархії кінця XV — середини XVII ст.: функціонування і місце у волинському соціумі*, Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2013, С. 220.

⁵⁵ ЦДАУК, ф. 1237, оп. 1, спр. 4, арк. 5.

⁵⁶ Там само, арк. 30 зв. — 31.

нування, як видається, міг зіграти тестамент Альбрехта-Станіслава Радзивілла 1656 р., мешканцем Олики, поза сумнівом, відомий. Князь Радзивілл називає школу «академія і семінарія»⁵⁷, маючи на увазі правничий статус, наданий школі як єдиному цілому. Утім, «академія» князя мало цікавила — його хвилювало лише майбутнє семінарії («*seminario Zaiersciano*»⁵⁸), що й не дивно: Олицький колегіум в очах Радзивілла був перш за все семінарією — закладом для утвердження віри, тоді як соборна школа (частина «академії») призначалася для обслуговування міста, і власне в такому сенсі поняття «академія», як можна припускати, було підхоплене мешканцями Олики.

Можна було б очікувати, що термінологічна строкатість у 1660-х рр. буде замінена «точнішими» поняттями з огляду на те, що міським писарем протягом цього періоду був Лукаш Гоншовський, який розпочинав свою кар'єру із викладання в Олицькому колегіумі (він прибув сюди із Замостя ще у 1655 р.⁵⁹). Проте й Гоншовський тотально послуговується словом «Академія». Так, 26 квітня 1662 р. він записує, що олицький міщанин продав будинок з плацом Яну Гембичеві, «*professorowi Akademiei Olyskiej*»⁶⁰. Роком пізніше таке ж іменування використано стосовно Ёжегожа Яна Бжозовицького: «*Fi [lozofi] ey D [octo] r professor Akademiei*»⁶¹; аналогічно

---

⁵⁷ *Testament Albrychta Stanisława Radziwiłła, kancerza wielkiego litewskiego, spisany najpierw we wsi Wda 8 marca 1655 r., a potem uzupełniony w Gdansku 12 sierpnia 1656 r.* w: A. S. Radziwiłł, *Pamiętnik o dziejach w Polsce*, opr. Adam Przyboś, Roman Żelewski, Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, 1980, III, S. 453.

⁵⁸ *Ibidem.* — S. 455.

⁵⁹ *Album studentów Akademii Zamojskiej, 1595–1784 r.*, opr. H. Gmiterek, Warszawa, 1994, s. 215–216.

⁶⁰ ЦДАУК, ф. 1237, оп. 1, спр. 7, арк. 75. Так само його поіменовано в акті судового затвердження купівлі («*uzdania*»): Там само, арк. 86 зв.

⁶¹ Там само, арк. 92. Так сама його проіменовано і 11 лютого 1664 р.: Там само, арк. 105.

у 1664 р. названо покійного професора Гжегожа Скшинського⁶², а у 1667 р. — Яна Богуша⁶³.

Разом з тим, можна зауважити, як у публічній риторичі усе ж поступово намічається термінологічна диференціація світських і церковних студій у школі. Скажімо, у записі до міських книг від 31 березня 1662 р. олицького схоластика Яна Баптисту Чеховича по-йменовано «Dyrector Collegium y Seminarium Akademickiego»⁶⁴, а 31 березня 1666 р. його ж названо «Akademiey Ołuckiey Dyrector»⁶⁵. Якщо спробувати вивести якусь тенденцію, то світських професорів Олицького колегіуму зазвичай ідентифікують «точніше», ніж професорів-клериків. Схоже, у цьому випадку важливою була більша «престижність» однієї ідентифікації порівняно з іншою. У той час, як для світського викладача статус професора був «найпрестижнішим», то при іменах професорів-клериків не було потреби вказувати, що вони викладають у семінарії, адже їхній статус визначала значно поважніша позиція як члена Олицької капітули — «каноніка» або ж «схоластика». На подібне розрізнення натякає й ідентифікація студентів як «клериків семінарії», чия позиція в місті репрезентувалася саме через статус семінариста. Для прикладу, Матіаш Ольшевський у своєму заповіті «kterykom w Seminarium Ołuckim mieszkającym złotych dwa dodać naznaczył»⁶⁶, а роком пізніше, в одному із облятованих каноніком Станіславом Мокрецьким акті згадується про Мартина Корчинського, «kteryka semynaryyiskiego Ołuckiego»⁶⁷.

Не виключено також, що свою роль у виборі назви навчального закладу відігравав особистий пієтет автора запису перед певною

⁶² Там само, арк. 107.

⁶³ Там само, арк. 158 і зв. Він же фігурує і в документах, пов'язаних із виконанням заповіту: Там само, арк. 159, 160 і зв.

⁶⁴ ЦДАУК, ф. 1237, оп. 1, спр. 7, арк. 77 зв. —78.

⁶⁵ Там само, арк. 146 зв.

⁶⁶ Там само, арк. 58 зв.

⁶⁷ Там само, арк. 74.

особою. Скажімо, професор колегіуму Гжегож Ян Бжозовицький був добрим приятелем щойно згаданого міського писаря Лукаша Гоншовського, тож в акті виборів до міської ради («consulatum») влітку 1666 р. писар іменує Бжозовицького: «professor Academiae Olycen [sis] Collegii»⁶⁸, додаючи до цього ще й шанобливе титулування «Excelen [tissimus] D [omi] nus»⁶⁹. Того-таки Гоншовського поєднувала дружба із війтом Мартином Більцем, колишнім професором Олицького колегіуму, тож записуючи в 1669 р. до міської книги про його смерть, Гоншовський називає Більця «Spectabilis D [ominus]»⁷⁰, а в акті виборів нового магістрату додає, що міщани без війта осиротіли, як « [без] старшої голови і вождя («wodza») всіх міських справ і урядів»⁷¹.

Очікувалось би, що церковні акти фіксуватимуть статус школи «точніше», адже офіційним очільником школи був схоластик Олицької капітули, і саме так в акті Олицької капітули від вересня 1661 р., облятованому до міських книг за лютий 1665 р., названо Яна Баптисту Чеховича: «Scholasticus Coll [egia] tae et Collegii Academici Olycen. Director»⁷². Проте метрична книга Олицького костелу Св. Трійці фіксує протягом 1670-х рр. абсолютне переважання звичнішого поняття «Академія»: у 1672–1673 рр. Криштофа Сидецького іменують «Scholasticus Ac [a] d [emi] ae Olycen [sis]»⁷³; у 1673–1680 рр. Яна Гембича називають від «Phil [osophiae] Doc [tore] Aca [demi]

⁶⁸ Там само, арк. 157 зв.

⁶⁹ Там само, арк. 136, 157 зв, 194.

⁷⁰ ЦДАУК, ф. 1237, оп. 1, спр. 7, арк. 187. Форма іменування Більця як «Spectabilis Dominus» протягом 1660-х рр. фіксується масово. Сама ж традиція такої ідентифікації сягає ще початку XVII ст. Так, у одному з актів від 1601 р. війта Венцеслава Слонічевського названо «Spectabilis et Honoratus vir D [omi] nus»: ЦДАУК, ф. 1237, оп. 1, спр. 6, арк. 48.

⁷¹ ЦДАУК, ф. 1237, оп. 1, спр. 7, арк. 193 зв.

⁷² Там само, арк. 124 і зв.

⁷³ Державний архів Волинської області (далі — ДАВО), ф. 297, оп. 1, спр. 140, арк. 8 зв., 10 зв., 12.

ae Olycen [sis] »⁷⁴ до «Director Academiae Olycen [sis] et Can [onicus] Zaierscianus⁷⁵»; у листопаді 1673 р. та лютому 1676 р. професора Юзефа Конопку записано як «Prof [essor] Ac [a] d [emi] ae Olycen [sis] » і просто «Professor»⁷⁶; те саме стосується і Яна Францишека Гитмера, якого частіше іменують просто «каноніком»⁷⁷.

Оскільки в «публічній» риторичі протягом 1640–1670-х рр. домінуючим було поняття «академія», очевидно, саме через нього відбувалася інтеграція Олицького колегіуму в структуру міської топографії Олики. Тож не викликає подиву те, що в Олиці вже в 40–60-х рр. XVII ст. добре фіксується Академічна вулиця — одна з центральних у місті⁷⁸. Поруч із вулицею, в міському просторі на позначення господарських структур Олицького колегіуму прижився антропологізований термін «академіки». Так, у лютому 1649 р. в одному з міських актів згадується про будинок на Академічній вулиці, що знаходився на чверті плацу з одного боку від валу Заворотської брами, а з другого — від «Ich mciów ranów akademików»⁷⁹. Те саме бачимо в акті продажу плацу на передмісті Завороття у січні 1665 р., який сусідив з ґрунтом «Ich m. m. p. akademików»⁸⁰; навесні того ж року на Заворотті фіксується така сама ідентифікація⁸¹. Якщо врахувати структуру формуляру про запис купівлі/продажу землі чи нерухомості в Олицькій ратушній книзі, де об'єкт, що купується/продається, обов'язково локалізувався в міському просторі через вказівку на частину міста (центр чи передмістя), вулицю (або ринкову площу) та розташування відносно інших міських об'єктів, то стає

⁷⁴ Там само, арк. 11, 56.

⁷⁵ Там само, арк. 19 зв. — 20, 20 зв., 22 зв., 24.

⁷⁶ Там само, арк. 12 зв., 17.

⁷⁷ Там само, арк. 17, 20.

⁷⁸ ЦДАУК, ф. 1237, оп. 1, спр. 4, арк. 39; Там само, спр. 7, арк. 66 зв. — 67, 77 зв. — 78, 119–120, 137, 155.

⁷⁹ Там само, спр. 4, арк. 39.

⁸⁰ Там само, спр. 7, арк. 123.

⁸¹ Там само, арк. 129 зв. — 130.

ясно, що мова йшла про нерухомість, яка знаходилася на балансі Олицького колегіуму. Що такі землі існували нема жодного сумніву, адже в метричній книзі Олицького Свято-Троїцького костелу згадується про Марину «z Wolki Akademickiej»⁸². Не виключено, що мали на увазі й сам колегіум, адже достеменно невідомо, де знаходилися його будівлі, хоч очевидно, що на Академічній вулиці.

Про те, якими смислами поняття «академіки» наповнювали сучасники, яскраво свідчить заповіт Шимона Сухинського від 1657 р. Призначаючи на бідних студентів триста зл., олицький препозит-інфулат виділяє також двадцять чотири зл. від цієї суми на щорічні винагороди між «Panami Akademikami», причому не робить жодної диференціації між викладачами церковних і світських класів. Іншими словами, «академіки» для Сухинського — це узагальнене означення всіх викладачів школи без огляду на те, чи вони світські, а чи професори-клірики:

[...] *naprzod im. panu directorowi [олицькому схоластикові] zł. 4, im. p. lectorowi zł. 3, im. p. professorowi zł. 2 y groszy pietnascie⁸³, im. p. poecie [професорові поетики] zł. 2, im. p. gramatikowi [тобто професорові граматики] zł. 1 g [ro] s [zy] 15, im. p. professorowi primoru [m] rudimentoru [m] [професорові «рудиментів»] zł. 1 [...]*⁸⁴.

* * *

Підсумовуючи, можна констатувати, що поруч з «офіційною» термінологією на позначення Олицького колегіуму одночасно функціонував поняттєвий апарат, яким послуговувалися у публічному просторі. «Офіційні» окреслення конструювалися на основі «закадрових» інтенцій реалізаторів тестаменту Францишека Заерського, тоді як «публічні» являли собою складне поєднання

---

⁸² ДАВО, ф. 297, оп. 1, спр. 140, арк. 13 зв.

⁸³ Складно сказати, кого Сухинський розуміє під поняттям «lector» та «professor». Ймовірно, йдеться про викладачів логіки та риторики.

⁸⁴ ЦДАУК, ф. 1237, оп. 1, спр. 5, арк. 174 зв.

«офіційного» іменування із ренесансними уявленнями про мету і завдання навчальних закладів, а також пієтет мешканців Олики перед «високими» студіями. При цьому взаємовплив двох термінологічних реальностей був амбівалентним: «офіційна» термінологія впливала на «публічну» і навпаки. В підсумку, те й друге перепліталось, що бачимо з відносно паритетного вживання як «офіційного», так і «публічного» окреслення школи.

Насамкінець, якоюсь мірою виходячи за рамки заявленої у назві статті хронології, наголошу, що вже в наступне десятиліття іменування школи «академією» трапляється значно спорадичніше. Це симптоматично, адже свідчить про якусь кардинальну, поки що недосліджену зміну в самоідентифікації професорів, для яких стало важливішим позиціонувати себе як «каноніків», членів Олицької капітули, а не як професорів Олицького колегіуму. Для прикладу, олицького схоластика Валентина Валеріана Тушовського в травні 1683 р. ще названо «Scholasticus Academiae Olycen [sis] », однак надалі його іменують просто «can [oni] cus et Off [icia] lis Surrogatus Luceorien [sis], scholasticus Olycen [sis] »⁸⁵, а каноніка-професора Казимира Слацького, в кращому випадку, згадують лише як «can [oni] cus Zaierscianae funda [ti] onis»⁸⁶. За робочу гіпотезу можна висунути припущення, що до зміни ідентичності підштовхнула зміна професорської генерації, обірвана зі смертю багатолітнього професора Олицького колегіуму Яна Гембича. Проте цей аспект вимагає детальнішого дослідження і заслуговує на окрему публікацію.

⁸⁵ ДАВО, ф. 297, оп. 1, спр 140, арк. 28, 42.

⁸⁶ Там само, арк. 37, 38.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. *Архів Української Церкви: Історія Луцького братства і братського монастиря 1617–1833 років*, упор. М. В. Довбищенко, Луцьк: Видавництво «Терези», 2 (1), 688 с.
2. Бліндер Степан, *Францишек Ксаверій Заєрський — фундатор Олицького колегіуму*, в: *Феномен мультикультурності в історії України і Польщі*, ред. С. Серяков, Харків: Колегіум, 2016, С. 122–129.
3. Волинський краєзнавчий музей (далі — ВКМ), ф. «Книги, документи, фото» (далі — КДФ), інв. № 1262.
4. ВКМ, ф. КДФ, інв. № 24 (204).
5. ВКМ, ф. КДФ, інв. № 3720.
6. ВКМ, ф. КДФ, інв. № 3767.
7. Горін Сергій, *Монастирі Луцько-Острозької єпархії кінця XV — середини XVII ст.: функціонування і місце у волинському соціумі*, Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2013, 560 с.
8. Державний архів Волинської області, ф. 297, оп. 1, спр 140.
9. Центральний державний історичний архів України в м. Києві (далі — ЦДАУК), ф. 25, оп. 1, спр. 159.
10. ЦДАУК, ф. 1237, оп. 1, спр. 4.
11. ЦДАУК, ф. 1237, оп. 1, спр. 5.
12. ЦДАУК, ф. 1237, оп. 1, спр. 6.
13. ЦДАУК, ф. 1237, оп. 1, спр. 7.
14. Шевченко Тетяна, *Єзуїтське шкільництво на українських землях останньої чверті XVI — середини XVII ст.*, Львів: «Свічадо», 2005, 340 с.
15. *Album studentów Akademii Zamojskiej, 1595–1784 r.*, opr. H. Gmiterek, Warszawa, 1994, 604 s.
16. *Bibliografia Staropolska*, przez K. Estreichera, Kraków: Czcionkami drukarni Uniwersytetu Jagiellońskiego, 1894, XIII, S. 489.

17. *Bibliografia Polska*, wyd. S. Estreicher, Kraków: Czcionkami drukarni Uniwersytetu Jagiellońskiego, 1915, XXVI, 574 s.
18. Brogi Bercoff Giovanna, «*Polonia culta*»: *Szymon Starowolski i nowy wizerunek narodu*, «Pamiętnik Literacki: czasopismo kwartalne poświęcone historii i krytyce literatury polskiej», 2 (78), 1987, S. 3–22.
19. Bytomski Jan, *Idea Ecclesiae Catholicae in solenni encaeniorum apparatu quem Illustrissimus princeps Albertvs Stanislaus Radziwiłł S. R., I. P, dvx in Olica [et] Nieswiez [...] in Basilicae Collegiatae Olicensis sumptuose erectae [...] dedicatione VII. Kalend. Septemb. Anno Domini 1640 publica omnium laetitia instruxit*, Zamoscii, MDCXL.
20. *Dokumenty Soborów Powszechnych, Tekst łaciński i polski.*, układ i opracowanie ks. Arkadiusz Baron, ks. Henryk Pietras, Kraków: Wydawnictwo WAM, 2005, IV, 1000 s.
21. Frijhoff Willem, *What was the university in the early modern period?*, in: *A History of the University in Europe*, ed. H. de Ridder-Symoens, Cambridge University Press, 2003, II, P. 43–113.
22. Kochanowski Jan, *Dzieje Akademii Zamojskiej (1595–1784)*, Kraków, 1899–1900, 345 + XCVI s.
23. Krukowski Jan, *Szkolnictwo parafialne Krakowa w XVII wieku*, Kraków: Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej, 2001, 422 s.
24. Ks. Piechnik Ludwik, *Seminarium diecezjalne w Sandomierzu (1635–1773)*, «*Studia Theologica Varsaviensia*», № 34 (8), 1970, S. 159–229.
25. Ks. Prądzynski Wiktor C. M. *Tzw. Akademia Chełmińska w latach 1680–1818*, Kraków: Instytut Wydawniczy Księży Misjonarzy, 1960, S. 189–253.
26. Lulewicz Henryk, *Radziwiłł Stanisław h. Trąby (1559–1599)*, w: *Polski Słownik Biograficzny*, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Łódź: Zakład Narodowy Imienia Ossolińskich Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1987, XXX, 125, S. 363–367.

27. Olszaniec Włodzimierz, *Czy istniała Akademia Platońska we Florencji?*, «Odrodzenie i Reformacja w Polsce», LII, 2008, S. 199–209.
28. Radziwiłł Albrecht Stanisław, *Pamiętnik o dziejach w Polsce*, opr. Adam Przyboś, Roman Żelewski, Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, 1980, I, 569 s.
29. Radziwiłł Albrecht Stanisław, *Pamiętnik o dziejach w Polsce*, opr. Adam Przyboś, Roman Żelewski, Warszawa: Państwowy Instytut Wydawniczy, 1980, III, 613 s.
30. Rudomicz Bazyl, *Efemeris, czyli diariusz prywatny pisany w Zamościu w latach 1656–1672*, opr. W. Froch, M. L. Klementowski, Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 2002, I, 376 + LXVIII s.
31. Rudomicz Bazyl, *Efemeris, czyli diariusz prywatny pisany w Zamościu w latach 1656–1672*, opr. W. Froch, M. L. Klementowski, Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 2002, II, 480 s.
32. Rys Jan, Ruta Zygmunt, *Kolonia akademicka i szkoła podwydziałowa w Białej Podlaskiej w XVIII wieku* «Rocznik Naukowo-Dydaktyczny. Prace z Historii Oświaty i Wychowania», 3 (153), 1993, S. 57–121.
33. Starovolsci Simonis. *Monumenta Sarmatarum, beatæ aeternitati adscriptorum*, Cracoviae: in Officina Viduae et Haeredum Francisci Caesarij, 1655, 818 p.
34. Starovolsci Simonis, *Polonia nunc demuo recognita et aucta*, Dantisci: Sumptibus Georgii Forsteri, MDCLII, 309 p.
35. *Volumina legum*, Petersburg: Nakładem i drukiem Jozafata Ohryzki, 1859, III, 472 + XV s.
36. Wadowski Jan, *Wiadomość o profesorach Akademii Zamojskiej*, Warszawa: Gazeta Rolnicza, 1899/1900, 341 s.